

Hayvan Sevgimizi

İflah Olmaz

Anlamaya Doğru

Birçoğumuz
evimizi bir ev hayvanıyla paylaşıyoruz.
Bazılarımız sokak hayvanlarına düzenli olarak yemek veriyor.
Sosyal medyada hayvan videosu paylaşımları çılgınlık düzeyinde.
Yavru bir kedinin kalbini fethedemeyeceği
herhalde az sayıda insan var.
Peki biz insanları başka türlerin bireylerine bu kadar yakın hissettiren,
hatta bazılarını büyük maliyetler karşılığında
hayatımızın bir parçası haline getirmeye iten acaba nedir?
Giderek artan sayıda bilimsel araştırma
bu iflah olmaz hayvan sevgimizin altında yatan nedenleri
gün yüzüne çıkarmaya çalışıyor.

Ev hayvanları günümüzde özellikle de modern şehir hayatının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiş durumda. Ev hayvanları sevimli görünüşleri ve bizi kimi zaman güldüren kimi zaman duygulandıran davranışlarıyla günlük hayatımızda ve özellikle son yıllarda sosyal medyada önemli bir yer tutuyor. Pek çok hayvan sahibi hayvanını aileden biri olarak kabul ediyor. Başka canlılarla bu tür bir ilişki kurmaya neden ihtiyaç duyduğumuz ve nasıl bu kadar yakın bağlar kurabildiğimiz ise hâlâ büyük ölçüde yanıtlanamamış sorular. Her birimiz kendi gerekçelerimizi ve yanıtlarımızı üretebiliyor olsak da araştırmacılar bu sorulara insan psikolojisinin derinliklerinde ve insanlığın geçmişinde genellenebilir yanıtlar arıyor.

Başka hayvan türlerine maddi bir çıkar ilişkisi gözetmeksizin ilgi gösteren ve onları sadece kendisine arkadaş olması için yaşamına dahil eden tek türüz. Hayvanları arkadaş olarak benimseyebilmemizin nedenlerinden bazıları doğuştan gelen içsel eğilimlerimizden kaynaklanıyor. Bunun böyle olduğunu sağduyuyla fark etmek de mümkün, ancak yapılan bazı araştırmalar da bu yönde bulgular ortaya koyuyor. Örneğin Rutgers Üniversitesi'nden psikolog Vanessa LoBue ve ekibinin 2013'te yaptığı araştırmada, seçme hakkı verilen 1-3 yaş arası bebeklerin cansız bir oyuncığa göre bir hayvanla (balık, hamster, yılan, örümcek ya da kertenkele fark etmeksizin) daha uzun süre etkileşmeyi tercih ettiği görüldü. Nitekim hemen hemen tüm çocukların küçük yaşlardan itibaren çeşitli hayvanlara olan ilgisi dikkat çekicidir. Seattle'daki Allen Beyin Bilimi Enstitüsü'nden Christof Koch liderliğindeki bir ekibin bulgularıyla hayvanlara yönelik içsel ilgimizin beynimizde bile izlerine rastlanabildiğini gösterdi. Araştırmacılar beynin duygularla ilintili bölümü olan amigdalada seçici olarak hayvan görüntülerine tepki veren nöronlara rastladı. Bu da hayvanların bizde yarattığı duygusal tepkilerin sinirsel bir temele de dayandığını düşündürüyor.

“Bebek Şeması”nın Çekiciliği

Hayvanlara yönelik ilgimizdeki önemli bir güdüleyici de bize sevimli gelmeleri. Bu aynı zamanda bebeklerin sahip olduğu ve yetişkinlerin iyi ebeveynlik yapmasına yardımcı olan bir özellik. İnsanların genel olarak bebeklerin özelliklerine sahip hayvanlara yönelik olumlu bir yaklaşımı olduğu biliniyor. Bu düşünce ilk olarak 1943 yılında ünlü araştırmacı Konrad Lorenz tarafından kuramlaştırıldı. Buna göre “bebek şeması” olarak adlandırılan, iri gözler, geniş alın, kafa/vücut oranının büyük olması gibi bir dizi ortak anatomik özellik, başka hayvanların yavrularını da kendi yavrularımız gibi sevimli bulmamızı sağlıyor.

Hiroshima Üniversitesi’nden Hiroshi Nittono ve ekibi sevimliliğin insanlarda tam olarak nasıl tepkiler oluşturduğunu daha yakından incelemek amacıyla bir dizi deney yaptı. Deneylerde 132 üniversite öğrencisi bir sayı matrisinde belirli bir sayıyı aramak ve minik nesnelere küçük bir deliğin içinden cımbızla çıkarmak gibi görevleri yerine getirdi. Daha sonra aynı işleri ikinci kez yaptırmadan önce öğrencilere bir dizi fotoğraf gösterildi. Öğrenciler kendilerine gösterilen yavru hayvan fotoğraflarını sevimli olarak niteledi, ancak yetişkin hayvan ve yiyecek fotoğraflarını hoş buldukları halde sevimli olarak nitelemedi. Sonuçta yetişkin hayvan ve yiyecek fotoğraflarının gösterilmesi aynı işlerin iki denemesi arasında fark yaratmadı. Ancak kendilerine sevimli hayvan yavrusu fotoğrafları gösterilen öğrenciler cımbızla nesne çıkarma görevini çok daha hızlı ve ustalıkla yaparken sayı arama işinde de daha hızlıydı. Bu sonuçlar sevimli canlılarla karşılaşmanın odaklanmayı ve dikkati desteklediğini düşündürüyor. Araştırmacılar bu durumu hassas, küçük bebeklere dikkatlice yaklaşmaya yönelik içsel eğilimimizin ortaya çıkması olarak yorumluyor. Görünüşe göre hayvan yavruları bebeklerin oluşturduğuna benzer içgüdüsel tepkiler oluşturuyor.

Hayvanlar Sağlığımız İçin Faydalı mı?

Çoğu hayvan sahibi bir evcil hayvana sahip olmanın kendilerini daha iyi hissettirdiğini dile getirirse de kısa yoldan böyle bir yargıya varmak zor. Bu konudaki çalışmaların sadece bir kısmında evcil hayvan sahiplerinin diğer insanlardan daha mutlu olduğu yönünde bulgular elde edilmiş. Pennsylvania Üniversitesi'nden Erika Firedmann'ın 1980-1992 yılları arasında yaptığı araştırmada ise hayvan sahiplerinin kalp krizi sonrasında bir yıl hayatta kalmasının diğer insanlara göre daha olası olduğu görülmüş. Ancak bu tür araştırmaların sonuçlarının yorumlanması pek kolay değil. Çünkü hayvan sahibi olan insanların diğer insanlardan farklı ortak özellikleri olabilir ve bu durumda hayvan sahibi olmanın bir etmen olarak değerlendirilmesi çok sağlıklı olmayabilir. Araştırmacıların ev hayvanlarının sağlığa olan etkisini daha iyi anlayabilmek için ev hayvanı olmayan rastgele bir grup insana ev hayvanı edindiren ev hayvanı olmayan insanlarla karşılaştırmalar yapması gerekiyor. Buffalo Üniversitesi'nden Psikolog Karen Allen'ın Santa Barbara'daki California Üniversitesi'nden psikolog James Blascovich ile yaptığı araştırmada katılımcılar stresli bir görevi yerine getirirken (örneğin zor bir aritmetik sorusuyla uğraşırken) en sevdikleri ev hayvanları yanlarındaysa tansiyonlarında ani yükselme olmadığı görüldü. Yanlarında bir arkadaşları olduğunda ise aynı etki görülmedi. Bu deneye ek olarak araştırmacılar stresli bir hayat yaşayan, yüksek tansiyon hastası borsa-

Ünlü biyolog ve yazar E. O. Wilson hayvanlara karşı doğuştan gelen ilgimizi "biyofili" olarak adlandırdığı olguya ilişkilendiriliyor. Biyofili yaşama ya da yaşam benzeri süreçlere odaklanma eğilimimizi ifade ediyor. Bunun en bariz örneklerinden biri her türlü bitki örtüsünün bizde hayranlık uyandırması. Aynı şekilde akrep ve tarantula gibi en sıra dışı hayvanların bile ev hayvanı olarak benimsenebilmesi de yine biyofiliyle ilişkili olabilir.

Öte yandan araştırmalar insanların kedi ve köpeklerle olan özel ilişkisinin hayli eskiye dayandığına işaret ediyor. Köpeklerin, kurt atalarının bir şekilde insanların avlanması sırasında yararlık gösterdiği için evcilleştirilmesi sonucunda ortaya çıktığı düşünülüyor. 2015 yılında yayımlanan bir araştırmaya göre, kurtların insanlar tarafından evcilleştirilerek değişime uğraması ve bugünkü köpeklerin atası haline gelmesi 27.000 yıl öncesine uzanıyor olabilir. 10.000 yıl kadar önce insan hayatına girdiği düşünülen kedilerin de insanların yiyeceklerini kemirgenlere karşı koruyarak yine insanlara fayda sağladığı için evcilleştirildiği tahmin ediliyor.

Evcil hayvanların günlük hayatımızdaki varlığına, kedi ve köpeklerin çok eskiye dayanan birliğimiz nedeniyle uyum göstermiş, içsel özelliklerimiz olabileceği, yani onları doğamız gereği de kabul ediyor ve benimsiyor olabileceğimiz düşünülüyor.

caların rastgele bir kısmına bir kedi ya da köpek edindirdiğinde bu kişilerin diğerlerine göre daha düşük tansiyonlu olduğu gözlemlendi. Bu sonuçlar ev hayvanı edinmenin stresi azalttığını ve tansiyonu düşürdüğünü düşündürüyor, ancak örneğin bunun nedeni ya da tercih edilen başka bir uyarının aynı etkiyi oluşturup oluşturmayacağı hakkında fikir vermiyor. Dolayısıyla deneylerde gözlemlenen bu tür etkilerin yorumlanması hiç de kolay değil.

Evcil hayvanların sağlığına olan etkileriyle ilgili daha tartışmalı olan konu ise hayvan destekli tedavilerin (HDT) işe yarayıp yaramadığı. HDT bir hayvanın doğrudan tedavi amacıyla ya da var olan başka bir tedaviye destek amacıyla kullanılması olarak tanımlanıyor. Atlar, köpekler, kediler, tavşanlar, kuşlar, balıklar, bazı kemirgenler ve yunusların da dâhil olduğu pek çok hayvan HDT amacıyla kullanılıyor. HDT'nin kullanıldığı psikolojik sorunlar da çok çeşitli. Şizofreni, klinik depresyon, kaygı bozuklukları, yeme bozuklukları, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozuklukları, otizm ve kimi gelişim bozuklukları bunlar arasında.

HDT büyük ölçüde 1960'larda Yeshiva Üniversitesi'nde çocuk psikoloğu olan Boris Levinson tarafından gündeme getirilmiş. Levinson, sorunlu ve sosyal olarak dışlanmış çocukların Levinson'un köpeği Jingles ortamında olduğu zaman tedavi konusunda daha hevesli olduğunu gözlemlemiştir.

HDT'nin etkileri söz konusu olduğunda, hayvanların eğlence ve tedavi amacıyla kullanılması arasında ayırım yapmak gerekiyor. Hayvanların insanların iyi vakit geçirmesine ve geçici olarak daha mutlu hissetmesine yardımcı olduğuna pek kimse itiraz etmiyor. Ancak HDT'nin işe yaradığının gösterilmesi için hayvanların insanların psikolojik sağlığı üzerinde kalıcı bir iyileşme sağladığının anlaşılması gerekiyor.

HDT'de en yaygın kullanılan hayvanlar yunuslar. Yunuslar daha çok çocuklarda otizm ve başka bazı gelişim bozukluklarının tedavisinde kullanılıyor. Yunus merkezleri yunusların kullanıldığı tedavilerin etkinliği konusunda genellikle çok iddialı beyanlarda bulunuyor. Araştırmacılar Scott O. Lillienfeld ve Lori Marino yunusların kullanıldığı tedaviler konusundaki araştırmaların sonuçlarını ele alan iki değerlendirme makalesi üzerindeki incelemeleri sonunda, bu tedavilerin etkinliği konusunda yeterince kanıt bulunmadığı sonucuna vardı. Araştırmaların bir kısmında çocuklarda bazı psikolojik ölçütler açısından gelişme görüldüyse de bu etkilerin yunusların kullanılmasından mı kaynaklandığı yoksa sadece zamanla mı oluştuğu net olarak anlaşılamiyor. Bir kısmında ise etkilerin ruh halindeki geçici iyileşmeleri mi yoksa semptomların kalıcı olarak yok edilmesini mi gösterdiği belirsiz. Sonuç olarak HDT'nin etkinliği konusunda bilimsel literatürde yeterince destekleyici bilgi yok.

Kültürel Etmelerin Etkisi

Her ne kadar hayvanlara olan yakınlığımız birtakım içsel eğilimlerimizden besleniyorsa da ev hayvanı beslemenin kültürel yanları olduğu da kabul ediliyor. Biyofili fikrinin babası Wilson bile hayvanlara olan ilginin kişisel ve kültürel deneyimlere de dayandığını vurguluyor. Bu konudaki uç bir fikir ise Western Carolina Üniversitesi'nden psikolog Harold A. Herzog'a ait. Herzog ev hayvanı beslemenin temelde kültürel bir olgu olduğu görüşünde.

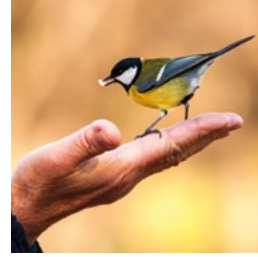
Altmış ülkenin incelendiği kültürlerarası bir araştırmada 52 ülkede insanların köpek beslediği ancak bu ülkelerin sadece 22'sinde köpeklerin bir karşılık beklenmeyen ev hayvanları olarak beslendiği görülmüş. Antropolog Jared Diamond Yeni Gine'deki bir kabileden beslenen hayvanlara vahşice davranıldığını gözlemlemiştir. Kenya'daki Kiemba kabilesinde ise köpeklerin sadece güvenlik için tutulduğu, kabilenin dilinde evcil hayvan karşılığı bir kelimenin bile bulunmadığı, ayrıca hiçbir şekilde insanların köpeklere sarılmadığı ve köpeklerin evlere alınmadığı görülmüş.

Herzog'a göre tüm bu farklılıklar ev hayvanı beslemenin tamamen kültürel olduğunu gösteriyor. Herzog, evcil hayvan beslemenin "sosyal olarak bulaşıcı" olduğunu, yani insanların başka insanlar da sahip olduğu için ev hayvanı edindiğini savunuyor. Her ne kadar hayvanlara yönelik içsel bir ilgimiz, hayvan yavrularını sevimli bulmaya yönelik eğilimimiz varsa da, örneğin ABD'de çok sevimli bulunan bir yavru köpeğin Kore'de bir öğün olarak algılandığını, dolayısıyla ev hayvanı beslemenin kendi popülerliğini sürekli pekiştiren kültürel bir eğilim olduğunu düşünüyor. Herzog ABD'deki bir kulübe ait 48 milyon yavru köpek kaydı üzerindeki bir incelemeye de dikkat çekiyor. Bu inceleme farklı köpek cinslerinin hızlı bir şekilde popüler olup sonra hızla gözden düşebildiğini gösteriyor. Herzog bu değişimleri giyim modasında görülen döngülere benzetiyor.

Araştırmacılar insanların hayvanlarla olan bağının hormonal düzeyde yansımaları da olduğunu keşfetti. İsveç'teki Skövde Üniversitesi'nden Linda Handlin ve ekibi 2012'de yayımlanan araştırmalarında köpek sahiplerinde bağlanma hormonu olan oksitosin ile stres hormonu olan kortizol düzeylerini inceledi. Labrador retriever cinsi köpek sahibi on kadını inceleyen araştırmacılar hormon düzeyi sonuçlarını, köpek sahiplerinin köpekleriyle olan ilişkileri hakkında bilgi verdiği anketlerin sonuçlarıyla karşılaştırdı. Sonuçlara göre oksitosin düzeyi daha yüksek, kortizol düzeyi daha düşük olan köpek sahiplerinin köpekleriyle daha yakın ilişkileri olduğu görüldü. Örneğin köpeklerini sık sık öpen kadınlarda daha yüksek düzeyde oksitosin görülürken köpeklerinin ölmesinden korktuğunu bildiren kadınlarda daha düşük düzeyde kortizol görüldü.

İnsan İlişkileriyle Benzerlikler

Evcil hayvan sahibi olma konusunda kültürel eğilimler etkili olabiliyorsa da kendilerine sorulduğunda pek çok insan ev hayvanını sadece kendisine arkadaşlık etmesi için istediğini ileri sürüyor. Aslında evcil hayvanlarla olan ilişkimizle insan ilişkileri arasında benzerlikler olduğunu gösteren araştırmalar da var. Örneğin 2014 yılında Massachusetts Genel Hastanesi'nden veteriner Lory Palley ve ekibinin yaptığı araştırmada 14 anne üzerinde bir deney yapıldı. Deneyde annelere kendi çocuklarının ve kendi ev hayvanlarının resimleri ile tanımadıkları çocukların ve tanımadıkları ev hayvanlarının fotoğrafları gösterildi ve bu sırada fMRI (işlevsel manyetik rezonans görüntüleme) ile beyinleri görüntüledi. Sonuçta annelerin beynindeki etkinleşme örüntülerinin kendi çocuklarına ve kendi hayvanlarına bakarken benzer olduğu ve bu örüntülerin yabancı çocuklara ve hayvanlara bakarken oluşan örüntülerden farklı olduğu görüldü. Muhtemelen çoğumuzun evcil hayvanlarımıza "kızım" ya da "oğlum" diye seslenmesi ve onları çocuğu gibi görmesi de buna benzer bir olgu.

Hayvan davranış bilimcisi Takefumi Kikusui evcil köpeklerin sahipleriyle sık sık göz teması kurmasından yola çıkarak bir deney tasarladı. İnsanlar üzerinde yakın zamanda yapılan çalışmalar bebekler ile anneleri arasındaki bağın oluşumunda oksitosin hormonunun etkili olduğunu gösterdi. Bir anne bebeğiyle göz teması kurduğunda bebekteki oksitosin düzeyi yükseliyor, buysa bebeği de annesinin gözüne bakmaya yönlendiriyor. Bunun sonucunda da annede daha fazla oksitosin salgılanıyor. Bu geri besleme döngüsünün bebeğin kendini başka türlü ifade edemediği erken dönemlerde bebek ile annesi arasında güçlü bir duygusal bağ oluşturduğu düşünülüyor. İşte Kikusui benzer bir döngünün köpekler ile sahipleri arasında da olup olmadığını merak etti.

Kikusui ve ekibi yaptıkları deneyde 30 köpek sahibi ile birkaç kurt sahibini inceledi. Bu kişiler hayvanlarıyla bir odada yarım saat kadar zaman geçirdi. Bu süre boyunca hayvanlarını okşadılar, onlarla konuştular ve bazıları birkaç dakika bazılarıysa birkaç saniye boyunca hayvanlarıyla göz teması kurdu. Kurtlar sahipleriyle pek göz teması kurmadı. Bu süre sonunda hem hayvanlardan hem de sahiplerinden idrar örnekleri alındı. Sonuçta uzun süre göz teması kuran hem dişi hem erkek köpeklerde oksitosin düzeyinde %130'luk, hem kadın hem erkek sahiplerde ise oksitosin düzeyinde %300'lük artış görüldü. Kısa süre göz teması kuran köpekler ile kurtlarda ve onların sahiplerinde ise oksitosin artışı görülmedi. Deneyin ikinci kısmında köpeklerin bir kısmına bir burun spreyi yardımıyla oksitosin verildi. Oksitosin verilen köpeklerin sahipleriyle göz teması kurma süresi %150 arttı. Buna yanıt olarak o köpeklerin sahiplerinde de %300 oksitosin artışı görüldü. Kikusui bu pozitif geri besleme döngüsünün köpeklerin evcilleşmesi sırasında önemli bir rol oynanmış olabileceği görüşünde.

Evcil Hayvanlarla İlişkimiz Bizi de Anlatıyor

İnsanların evcil hayvanlarla olan ilişkisi üzerindeki araştırmalar henüz başlangıç düzeyinde sayılır. Bu konudaki araştırmalar hayvan davranış biliminde olduğu kadar insan psikolojisi alanında da ufuk açıcı olabilir. Çünkü ev hayvanlarıyla ilişkimize ilişkin kendi değerlendirmelerimiz, onların davranışlarını kimi zaman onların niyetlerinden bağımsız olarak yorumlayıp anlamlandırışımız ve onlardan beklentilerimiz hep kendi iç dünyamıza ilişkin ipuçları taşıyor. Bu alandaki araştırmaların empati, şefkat ve karar verme gibi konularda insan zihninin işleyişinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı umuluyor.

Evcil hayvan sahibi olmanın insanlar için net bir faydası var mıdır henüz tam olarak bilinmese de tüm dünyada milyonlarca insan köpektan kediye, tavşandan keçiye, bukalemundan tarantulaya çok geniş bir yelpazedeki türlerin bireylerini yaşamına dahil etmeye, ailelerinin bir parçası olarak benimsemeye ve onlar için maddi-manevi türlü fedakârlıklar yapmaya gönüllü. Bize de, insanların evcil hayvanlara yönelik bu ilgi, sevgi ve fedakârlığının giderek doğanın canlı ve cansız tüm unsurlarına da yönelmesini umut etmek düşüyor.

Kaynaklar

- Yuhas, D., "Pets: Why Do We Have Them?", *Scientific American*, Special Collector's Edition, s. 6-14, Fall, 2015.
- Yuhas, D., "Can Animals Aid Therapy?", *Scientific American*, Special Collector's Edition, s. 24-25, Fall, 2015.
- <http://www.bbc.co.uk/guides/zc8bgk7>
- <http://www.bbc.com/earth/story/20150530-why-do-we-love-our-pets-so-much>
- <http://www.sciencemag.org/news/2015/04/how-dogs-stole-our-hearts>

